

Delo za Slovar slovenskega knjižnega jezika

Milena Hajnšek-Holz

V članku je podan pregled dela v Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša v zadnjih petdesetih letih. Glavna naloga Inštituta je bila zbiranje gradiva in priprava slovarja sodobnega slovenskega jezika. Slovar slovenskega knjižnega jezika (I–V, 1970–1991; izdaja v eni knjigi 1994; izdaji v elektronski obliki 1997 in 1998) in druge slovarske objave so plod dolgoletnega dela mnogih sodelavcev.

The article gives an overview of the activities in Fran Ramovš Institute of Slovene Language during the last fifty years. The main project of this institute was to compile a dictionary of the standard Slovene language. The Dictionary of the Slovene Literary Language (Vol. I–V, 1970–1991; the single-volume edition in 1994; the electronic editions in 1997 and in 1998) and other lexicographic publications result from years of work done by numerous contributors.

Inštitut za slovenski jezik (od leta 1986 Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša) je bil ustanovljen leta 1945 z namenom, da zbira slovensko jezikovno gradivo in ga uporablja za izdelavo temeljnih jezikoslovnih del. Inštitut so vodili: akademik dr. Fran Ramovš (1945–1951), akademik dr. Ivan Grafenauer (1952–1958), dopisni član SAZU dr. Milan Grošelj (1958–1962), akademik dr. Bratko Kreft (1963–1982), akademik dr. Franc Jakopin (1983–1989), Vladimir Nartnik (1989–1992) in prof. dr. Varja Cvetko-Orešnik (1992–).

Glavna naloga Leksikološke sekcije je zbiranje in preučevanje leksikalnega gradiva ter izdelava slovarjev. Povojni čas je bil posvečen izdelavi *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*.

Komisija za slovar slovenskega knjižnega jezika je delovala samostojno od ustanovitve leta 1946 do 1948 v okviru Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Njeni prvi člani so bili Fran S. Finžgar, Ivan Grafenauer, France Kidrič, Rajko Nahtigal, Janko Polec, Fran Ramovš in Oton Župančič, ožji strokovni odbor pa so sestavljali Fran Ramovš, Matej Šmalc, Jakob Šolar, Mirko Rupel, Rudolf Kolarič in Anton Bajec, pri delu za slovar je sodelovalo še okrog 40 ekscerptorjev. Ob reorganizaciji leta 1948 je bila komisija vključena v Inštitut, leta 1954 je bila preimenovana v slovarsko sekcijo, leta 1958 pa v leksikološko sekcijo.

Pobuda za izdelavo slovarja (leksikona) slovenskega knjižnega jezika je bila dana že ob ustanavljanju slovenske akademije v dvajsetih letih, še bolj aktualna pa je postala ta zamisel ob ustanovitvi Akademije znanosti in umetnosti l. 1938. Žal pa je delo za slovar preprečil predvojni in vojni čas.

Potrebo po slovarju slovenskega knjižnega jezika je na slovesni seji skupščine Akademije 8. februarja 1946 utemeljil akademik Fran Ramovš in začrtal smernice dela leksikografskega oddelka, in sicer izdelavo vélikega akademskega slovarja, izpopolnjeno izdajo Pleteršnikovega slovarja, izdelavo vélikega terminološkega slovarja in novo izdajo slovenskega pravopisa.

Za véliki akademski slovar bi bilo potrebno zbrati gradivo iz vseh slovenskih rokopisov in tiskov, gesla pa opremiti s citati, ki bi povedali, kdaj in kje se je beseda prvič pojavila, kakšne pomenske spremembe je doživela, kdaj je izumrla, kateri drugi izraz jo je zamenjal ipd.

Izpopolnjena izdaja Pleteršnikovega slovarja naj bi zajela gradivo izvirnega in prevodnega leposlovja ter časopisov zadnjih petdeset let.

Zbrano leksikalno gradivo bi bilo v pomoč sekcijam terminološke komisije pri izdelavi strokovnih slovarjev in kodifikaciji strokovnih izrazov.

V slovenskem pravopisu bi se obravnavala pravilna pisava in izreka knjižnega jezika.

Začetno delo za slovar sta vodila akademik Fran Ramovš in prof. Jakob Šolar. Pod njunim vodstvom so potekala zbiralna dela, ki so jih opravljali visokošolsko izobraženi slavisti in filologi. Na osnovi zbranega gradiva (1 milijon kartotečnih listkov iz okoli 2.000 izpisanih del) je bil leta 1951 narejen poskus redakcije slovarja, ki je pokazal, da zbrano gradivo močno presega Pleteršnikov slovar v frazeološkem pogledu v sodobnem knjižnem jeziku, ne nudi pa dovolj podatkov o starosti besed in njihovi geografski razširjenosti.

S smrtjo akademika F. Ramovša leta 1951 in odhodom J. Šolarja leta 1952 je slovarsko delo za krajši čas zastalo. Delo je ponovno zaživelo, ko je decembra 1953 prevzel vodstvo sekcije književnik Božo Vodušek. (Od 1954 do 1961 je bil vršilec dolžnosti načelnika Leksikološke sekcije.) Narejen je bil načrt za nadaljnje delo, tako glede izpisovanja, urejanja in obdelave gradiva. Metoda izpisovanja se je izpopolnila, tako da so se besede izpisovale v daljših zvezah, vpeljeni so bili tudi popolni izpisi posameznih del. Sprejeto je bilo načelo, da se véliki akademski slovar in priročni slovar ločita le po obsegu, ne pa po znanstveni obdelavi. Do konca leta 1961 je bilo zbranih okoli 2,5 milijona kartotečnih listkov.

Do začetka 60. let se je povečalo število stalno zaposlenih delavcev: Joža Pograjc, por. Meze (1951), Božo Vodušek (1953), dr. Lino Legiša (1955), Marija Dolenc (1957 – kot tehnična delavka), Ivan Tominec in Stane Suhadolnik (1959), Jela Jenčič in Marija Janežič (1961) in dr. France Tomšič (1961 – kot član Komisije za gramatiko, filologijo in pravopis).

Uredniški odbor slovarja slovenskega knjižnega jezika, ki so ga sestavljali dr. Anton Bajec, dr. France Tomšič in Božo Vodušek, imenovan leta 1961, je bil leta 1962 razpuščen, imenovan pa je bil novi odbor, ki so ga sprva sestavljali dr. Anton Bajec, književnik Mile Klopčič (predsednik) in dr. France Tomšič, pozneje pa so bili

vanj imenovani še dr. Janko Jurančič, dr. Lino Legiša, prof. Stane Suhadolnik (kot tajnik) in dr. Jakob Rigler. Leksikološko sekcijo sta vodila Ivan Tominec (1962–65) in dr. Janko Jurančič (1965–82).

Uredniški odbor se je sestajal na rednih sejah; od 9. 7. 1962 do 22. 5. 1991 je bilo 1.767 sej (do izida poskusnega snopiča 168, do izida 1. knjige 850); načrtoval je delo, obravnaval koncept slovarja, reševal splošna in konkretna vprašanja. Člani uredniškega odbora so redigirali števniko, prislove, predloge, veznike in medmete. Na posebnih sejah komisije za pravopis, pravorečje in oblikoslovje so se reševala pravopisna, pravorečna in oblikonaglasna vprašanja. Od leta 1964 do 1966 je dela za pravopis in pravorečje vodil dr. Jože Toporišič.

V tem času je bil narejen nov načrt za slovar slovenskega knjižnega jezika – po vzoru na češki slovar v štirih knjigah (Slovník spisovného jazyka českého, Praha 1960, 1964, 1966, 1971). Izpisovati se je začela novejša literatura, izvirna in prevodna, znanstvene in šolske knjige ter publicistika. Vse zbirke, ki bi prišle v poštev za izdelavo načrtovanega slovarja (splošna zbirka, izpisi iz klasikov, popolni izpisi), so bile združene v enotno kartoteko. Gradivo se je abecedno urejalo in pripravljali so se popisi besed za t. i. splošne alfabetarije¹ s podatki o številu kartotečnih listkov, o tem, ali je beseda zapisana v Slovenskem pravopisu 1962, v Pleteršnikovem Slovensko-nemškem slovarju, ali je izpisana iz klasikov, ali je dobljena s popolnimi izpisi, kateri strokovnjaki za posamezna področja jo predlagajo za sprejem in z opombami pri geslih z malo gradiva. Iz splošnih alfabetarijev so bila po posebnih kriterijih (število izpisov, avtorji, besedotvorje) odbrana gesla za slovar sodobnega knjižnega jezika in izdelani alfabetariji.²

Že ob konstituiranju uredniškega odbora je bila posvečena posebna skrb terminologiji, saj naj bi slovar upošteval strokovno izrazje, potrebno za srednjo šolo. K delu za slovar so bili najprej pritegnjeni člani terminološke komisije (za medicino, tehniko, naravoslovje in pravo), ki je od leta 1948 do 1982 delovala kot samostojna enota pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, po reorganizaciji leta 1982 pa je postala sekcija Inštituta. Leta 1962 je pri slovarskem delu sodelovalo okrog 30 terminologov. Število terminoloških svetovalcev, ki so prispevali gradivo ali pomagali z nasveti, se je iz leta v leto večalo.

Leta 1962 je bila objavljena tudi okrožnica o slovarju. Na osnovi pripomb nanjo je bil izdelan dokončni načrt in pripravljen poskusni snopič,³ ki so ga naredili A. Bajec, M. Klopčič in F. Tomšič s sodelovanjem L. Legiše, S. Suhadolnika in I. Tominca.

Podrobno kritiko poskusnega snopiča so poslali leksikografi iz Prage. Omenim naj še obsežno kritiko dr. Brede Pogorelec, pisne pripombe pa so med drugimi dali

¹ Splošnih alfabetarijev je petnajst, za vsako knjigo po trije, izdelani so bili v letih 1964, 1968, 1973, 1974 in 1976. Dodatnih splošnih alfabetarijev je pet, izdelani so bili v letih 1967, 1974, 1979, 1983, 1985. Gradivo, zbrano po letu 1985, je v Drugem dodatnem splošnem alfabetariju, izdelanem leta 1992.

² Alfabetariji za posamezne knjige so bili izdelani v letih 1964, 1969, 1973, 1977, 1981.

³ Slovar slovenskega knjižnega jezika, Poskusni snopič, Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik, 1964, 20 str.

dr. Boris Paternu, Janez Gradišnik, Stanko Bunc, Silvo Breskvar, Avgust Munda, Andrej Budal iz Trsta, Rudolf Jagoditsch z Dunaja, A. S. Gerd iz Leningrada, Reginald de Bray iz Avstralije, Franc Sedej iz Minesote.

Poskusni snopič je bil predstavljen v Lingvističnem krožku Filozofske fakultete 30. 3. 1964. Posvet s književniki in prevajalci je bil oktobra 1964.

Po kritikah in pogovorih z domačimi jezikoslovci, terminologi, književniki in tujimi leksikologi, zlasti češkimi, so bila temeljna slovarska načela deloma dopolnjena in spremenjena, in sicer tako, da se opusti frekvenca, ne upoštevajo se redko rabljeni ali zastareli termini, ne navajajo se viri za citate, lastna imena se omejuje le na frazeološke zveze. Posebna pozornost naj se posveti pomenski obdelavi besed in stilno-zvrstnemu vrednotenju besed, zato se dodajo tudi nekateri novi kvalifikatorji. Normo naj določa živa splošna knjižna raba. Prvotni rok za izdelavo slovarja (4 knjige v 10 letih) je bil podaljšan. Na seji s predsednikom SAZU Josipom Vidmarjem 11. 1. 1966 je bilo sklenjeno, da bo slovar obsegal 5 knjig, prva knjiga pa črke od A do H.

Do leta 1964, ko se je začela redakcija slovarja, so prišli v Leksikološko sekcijo še Ivanka Kozlevčar, por. Černelič (1962), Marta Silvester (1963), Zvonka Leder-Mancini, Milena Hajnšek, por. Holz, Tomo Korošec, Ada Muha, por. Vidovič, France Novak (1964) in Viktor Majdič (1966). Leta 1965 je umrl Ivan Tominec.

V letu 1964 sta bila organizirana seminarja za obdelovalce (redatorske pomočnike) in redaktorje. Ob izdelavi prve knjige je bilo treba rešiti vrsto vprašanj, npr. pomensko razčlenitev gesla, tipe razlag, ponazarjalno gradivo, kvalifikacijo besed, sprejemanje in obravnavo strokovnih izrazov. Narejene so bile ankete za naglas in tonematiko; izdelan je bil uvod (62 strani) s splošnimi podatki o slovarju, njegovem značaju in zgradbi; obdelana je bila slovnica stran gesla z naglasnimi shemami. Pri reševanju slovarskih vprašanj je sodeloval celoten redatorski kolektiv, ki je imel redne tedenske sestanke, na katerih se je obravnavala slovarska problematika ter načrtovalo in usklajevalo redatorsko delo.

K delu za slovar so bili povabljeni univerzitetni učitelji akad. prof. dr. France Bezljaj, prof. dr. Tine Logar, dr. Jože Toporišič, dr. Breda Pogorelec, prof. Franc Jakopin, prof. Boris Urbančič, dr. Martina Orožen. Od zunanjih sodelavcev je potrebno opozoriti na delež prof. Franca Jakopina in prof. Borisa Urbančiča ob razpravah o konceptu slovarja ter pripombah k poskusnemu snopiču. Prof. F. Jakopin je sodeloval tudi pri razpravah o izboru besed, dvojnem naglasu ipd.

Vzporedno z redakcijo gesel sta se izdelovali kartoteki razlag in kvalificiranih besed kot pomagali pri usklajevanju geselskih člankov. Pripravljen je bil odzadni seznam gesel⁴ po alfabetařiju za prvo knjigo A–J, ki je služil kot pomoč pri usklajevanju naglasov oz. razlag istih besednih tipov. Za interno rabo so bili pripravljene Alfabetarij klasikov (1963), Seznam ekscerpiranih del (1965) in Frekvenčni slovar z 2.003 najpogosteje rabljenimi besedami (1967).

Za sestavo slovarskega članka je bilo potrebno analizirati zbrano slovarsko gradivo, preučiti ustrezno leksikološko literaturo, besednovrstno in slovnico

⁴ Odzadni sezname gesel so narejeni po alfabetařijih za posamezne knjige. Pripravljene so bile za interno uporabo v letih 1966, 1970, 1975, 1977 in 1982.

opredeliti besedo, ugotoviti pomene in jih ustrezno razložiti, izbrati primerno ponazarjalno gradivo, ugotoviti stilno-zvrstno vrednost besed oz. besednih zvez, uskladiti besedo v okviru besedne družine in s pomensko sorodnimi gesli ter razčistiti sinonimne odnose. Za mnoga gesla oz. pomene je bilo treba najti še dodatno gradivo ali opraviti dodatne poizvedbe, bodisi pri terminoloških svetovalcih ali poznavalcih posameznih strokovnih oz. narečnih izrazov, bodisi pri avtorjih besedil.

Prva knjiga Slovarja slovenskega knjižnega jezika je izšla leta 1970.⁵ Slovar je vzbudil precejšnjo pozornost doma in v tujini. V slovenski kritiki je bilo opazno odklonilno stališče do nekaterih teoretičnih izhodišč slovarja, medtem ko je bila za tuje kritike tako zasnova slovarja kot njena izvedba vredna priznanja. O pomenu slovarja za slovenski jezik in narod priča Kidričeva nagrada, podeljena leta 1971.

Zaradi neenotnih pogledov na obravnavo strokovnih izrazov v slovarju in da bi se delo pospešilo, je bil januarja 1971 organiziran sestanek s terminologi. Ob tej priložnosti je bila pripravljena brošura z referati o terminoloških problemih, ki so jih napisali Stane Suhadolnik, France Novak, Tomo Korošec, France Tomšič, Zvonka Leder-Mancini in Joža Meze.

Ker je izdelava prve knjige trajala dobrih pet let, je bilo po izidu veliko prizadevanj, kako skrajšati rok za izdelavo posamezne knjige. Predsedstvo SAZU in Državna založba Slovenije sta se leta 1970 dogovorila za triletni, leta 1971 pa za štiriletni rok, kar pa se iz subjektivnih in objektivnih razlogov ni uresničilo. Menjali so se predsedniki glavnega uredniškega odbora: Mileta Klopčiča je leta 1971 nasledil za nekaj mesecev dr. Anton Bajec, nato akademik dr. France Bezlaj (1971–1973) in končno dr. Janko Jurančič (1973–1984). K delu v glavnem uredniškem odboru sta bila pritegnjena dr. Bojan Čop, dopisni član SAZU (1972–1983), in Franc Jakopin (1972–1974). Leta 1973 se je upokojil član glavnega uredniškega odbora dr. France Tomšič. Leta 1971 oz. 1972 sta odšla urednika Viktor Majdič in Tomo Korošec. Leta 1972 je umrla urednica Jela Jenčič. V delo so se vključili uredniki Jakob Müller

⁵ Slovar slovenskega knjižnega jezika. I, A–H, Ljubljana, SAZU in Državna založba Slovenije, 1970, 906 str. – 20.402 gesli in 1.662 podgesel –

Glavni uredniški odbor: dr. Anton Bajec, univ. prof.; dr. Janko Jurančič, univ. prof.; Mile Klopčič (predsednik), književnik; dr. Lino Legiša, znanstv. svetnik; Stane Suhadolnik (tajnik), v. strok. sodel.; dr. France Tomšič, znanstv. svetnik –

Uredniki: Milena Hajnšek-Holz, asist.; Marija Janežič, v. strok. sodel.; Jela Jenčič, asist.; Tomo Korošec, asist.; Ivanka Kozlevčar, v. strok. sodel.; Zvonka Leder-Mancini, asist.; Viktor Majdič, asist.; Joža Meze, v. strok. sodel.; France Novak, asist.; Marta Silvester, asist.; Ada Vidovič-Muha, asist. –

Komisije:

za pravopis: glavni uredniški odbor in dr. Jakob Rigler, znanstv. svetnik;

za pravorečje in oblikoslovje: dr. Jakob Rigler s sodelovanjem dr. Antona Bajca, Staneta Suhadolnika in dr. Franceta Tomšiča (začetna dela za pravopis in pravorečje je vodil dr. Jože Toporišič, habil. doc.);

za intonacijo: dr. Jakob Rigler s sodelovanjem dr. Antona Bajca, dr. Tineta Logarja, univ. prof., in Staneta Suhadolnika –

Pomožni sodelavki: Marija Dolenc; Marija Pajk –

Zunanji pomočniki urednikov: Marjan Cedilnik, prof.; Dušan Maher, prof.; Boža Pleničar, bibliotekarka; Leopold Stanek, prof.; Ivan Strmole, prof.; Franc Žagar, prof.

(1970), Borislava Košmrlj, por. Levačič, in Ivanka Šircelj, por. Žnidaršič, (1972), Polona Kostanjevec (1973), Martin Ahlin, Zvonka Pezdirc, por. Praznik, in Marjeta Humar (1974). Omenim naj, da je predsednik akademik dr. France Bezljaj želel spremeniti koncept slovarja, da je bilo treba nove sodelavce uvesti v redaktorsko delo, kar je tudi zaviralo izdelavo slovarja. Vzporedno z redakcijo so potekala vsa nujna slovarska dela, kot so ekscerpiranje, urejanje gradiva, priprava alfabetarjev za naslednje knjige, izdelava odzadnjega seznama za drugo knjigo, nadaljevanje izpisovanja za kartoteki razlag in kvalificiranih besed.

Druga knjiga slovarja je izšla leta 1975.⁶

Kljub pritisku SAZU in Državne založbe Slovenije roka za izdelavo posamezne knjige ni bilo mogoče skrajšati, tako da je delo za tretjo knjigo že po ustaljenem teku trajalo pet let, saj je tretja knjiga Slovarja⁷ izšla v začetku leta 1980 z letnico 1979. Tudi v tem času je bilo nekaj personalnih sprememb. V delo so se vključile urednice Branka Kalan, por. Lazar, Alenka Jugovic, por. Gložančev, (1977) in Ljudmila Bokal (1979). Upokojila sta se dr. Lino Legiša in Joža Meze (1979), v Komisijo za historične slovarje je odšel France Novak (1976), na Oddelek za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete pa mag. Ada Vidovič-Muha (1979).

⁶ Slovar slovenskega knjižnega jezika. II, I–Na, Ljubljana, SAZU in Državna založba Slovenije, 1975, 1.030 str. – 18.532 gesel in 2.284 podgesel –

Glavni uredniški odbor: dr. Anton Bajec, univ. prof., dopisni član SAZU; dr. Bojan Čop, univ. prof., dopisni član SAZU; dr. Janko Jurančič, univ. prof. (predsednik); dr. Lino Legiša, znanstveni svetnik; dr. Jakob Rigler, znanstveni svetnik (za pravopis in pravorečje); Stane Suhadolnik, v. strok. sodel. (tajnik) –

Uredniki: Ivanka Černelič, v. strok. sodel.; Milena Hajnšek-Holz, v. strok. sodel.; Marija Janežič, v. strok. sodel.; Borislava Košmrlj-Levačič, asist.; Zvonka Leder-Mancini, v. strok. sodel.; Joža Meze, v. strok. sodel.; Jakob Müller, asist.; France Novak, v. strok. sodel.; Marta Silvester, v. strok. sodel.; Ivanka Šircelj, asist.; Ada Vidovič-Muha, v. strok. sodel. – Pravopis, pravorečje, oblikoslovje in intonacijo je obdelal dr. Jakob Rigler, sodelovala sta dr. Anton Bajec in Stane Suhadolnik, pri pravopisu deloma tudi dr. Lino Legiša in dr. France Tomšič –

Pomožni sodelavki: Marija Dolenc; Jana Hafner –

Zunanji pomočnika urednikov: Marjan Cedilnik, prof.; Franc Žagar, prof. v. šole.

⁷ Slovar slovenskega knjižnega jezika. III, Ne–Pren, Ljubljana, SAZU in Državna založba Slovenije, 1979, 1.076 str. – 18.813 gesel in 3.472 podgesel –

Glavni uredniški odbor: dr. Anton Bajec, univ. prof., redni član SAZU; dr. Bojan Čop, univ. prof., redni član SAZU; dr. Janko Jurančič, univ. prof., dopisni član SAZU (predsednik); dr. Lino Legiša, znanstveni svetnik; dr. Jakob Rigler, znanstveni svetnik (za pravopis in pravorečje); Stane Suhadolnik, strok. svetnik (tajnik) –

Uredniki: Martin Ahlin, asist.; Ivanka Černelič, strok. svetnik; Milena Hajnšek-Holz, strok. svetnik; Marjeta Humar, asist.; Marija Janežič, strok. svetnik; Polona Kostanjevec, asist.; Borislava Košmrlj-Levačič, asist.; Zvonka Leder-Mancini, strok. svetnik; Joža Meze, strok. svetnik; Jakob Müller, v. strok. sodel.; Zvonka Praznik, asist.; Marta Silvester, strok. svetnik; Ivanka Šircelj, asist.; Cvetana Tavzes, asist.; mag. Ada Vidovič-Muha, v. strok. sodel. – Pravopis, pravorečje, oblikoslovje in intonacijo je obdelal dr. Jakob Rigler, sodelovala sta dr. Anton Bajec in Stane Suhadolnik –

Pomožne sodelavke: Ana Anžel; Marija Dolenc; Jana Hafner –

Zunanji pomočnik urednikov: Marjan Cedilnik, prof.

Vzporedno z redakcijo so potekala tudi druga slovarska dela. Da bi pospešili delo in čim bolj uskladili slovarske članke, smo pripravili sheme za redakcijo predponskih gesel⁸ in tehnični priročnik za redakcijo.⁹

Delo za četrto knjigo slovarja je trajalo dobrih pet let. Tudi to obdobje ni minilo brez personalnih sprememb. Vodja leksikološke sekcije je postala Milena Hajnšek-Holz (1982). V glavni uredniški odbor so bili imenovani Milena Hajnšek-Holz, Jakob Müller in Zvonka Leder-Mancini (1982), Ivanka Černelič in dr. Franc Jakopin (1984), z delom v njem pa so prenehali Stane Suhadolnik (1982), akademik dr. Bojan Čop (1983) in predsednik akademik dr. Janko Jurančič (1984), za novega predsednika je bil imenovan akademik dr. Tine Logar (1984–1985). V tem času se je v delo vključilo več mladih delavcev: Terezija Leben-Pivk (1979–1983), Jerica Kavčič, por. Snój, Nastja Vojnovič (1979) in Janez Keber (1981, od leta 1970 v Etimološko-onomastični sekciji), ki so se skupaj s tistimi, ki so prišli v sekcijo ob koncu tretje knjige, sistematično uvajali v slovarsko delo. Ob uvajanju novih sodelavcev so nastali trije redaktorski priročniki za interno uporabo, ki so jih pripravili S. Suhadolnik, M. Janežič, I. Černelič, M. Silvester, M. Hajnšek-Holz, J. Meze, Z. Leder-Mancini, J. Müller, J. Rigler, A. Gložančev. Narejen je bil tudi enoten popis kvalifikatorjev in kvalifikatorskih pojasnil za prve tri knjige. (Po navodilih jih je pripravil zunanji sodelavec prof. Marjan Cedilnik.) Zaradi finančne stiske in reorganizacije SAZU (leta 1982 je bil ustanovljen Znanstvenoraziskovalni center SAZU) smo morali odpovedati sodelovanje zunanjim sodelavcem – ekscerptorjem, tipkarjem, alfabetatorjem, urejevalcem gradiva itd. Njihovo delo smo le deloma nadomestili z redno zaposlenimi tehničnimi delavkami. V ponazoritev naj navedem, da je pri delu za slovar leta 1964 ob 13 redno zaposlenih sodelovalo 130 zunanjih sodelavcev, v začetnem obdobju zbiranja gradiva pa celo 70 ekscerptorjev.

Četrta knjiga je izšla leta 1985.¹⁰

⁸ Milena Hajnšek-Holz, Redakcijska shema za predpone črk O in P, Ljubljana 1977.

⁹ Marta Silvester, Priročnik za tehnično stran gesel, Ljubljana 1978.

¹⁰ Slovar slovenskega knjižnega jezika. IV, Preo–Š, Ljubljana, SAZU, ZRC SAZU in Državna založba Slovenije, 1985, 1.125 str. – 19.357 gesel in 3.172 podgesel. –

Glavni uredniški odbor: dr. Anton Bajec, redni član SAZU; Ivanka Černelič, strok. svetnik; Milena Hajnšek-Holz, strok. svetnik; dr. Franc Jakopin, znanstv. svetnik, dopisni član SAZU; Zvonka Leder-Mancini, strok. svetnik (za terminologijo); dr. Tine Logar, univ. prof., redni član SAZU (predsednik); Jakob Müller, strok. svetnik; dr. Jakob Rigler, znanstv. svetnik, dopisni član SAZU –

Uredniki: Martin Ahlin, strok. sodel.; Ljudmila Bokal, strok. sodel.; Ivanka Černelič, strok. svetnik; Alenka Gložančev, strok. sodel.; Milena Hajnšek-Holz, strok. svetnik; M. Humar, v. strok. sodel.; Marija Janežič, prof.; Janez Keber, v. strok. sodel.; Polona Kostanjevec, v. strok. sodel.; Borislava Košmrlj-Levačič, v. strok. sodel.; Branka Lazar, strok. sodel.; Zvonka Leder-Mancini, strok. svetnik; Jakob Müller, strok. svetnik; Zvonka Praznik, v. strok. sodel.; Marta Silvester, strok. svetnik; Jerica Snój, strok. sodel.; Ivanka Šircelj, v. strok. sodel.; Cvetana Tavzes, v. strok. sodel.; Nastja Vojnovič, strok. sodel. –

Pravopis, pravorečje, oblikoslovje in intonacijo je obdelal dr. Jakob Rigler, sodelovala sta dr. Anton Bajec in Stane Suhadolnik –

Strokovne in tehnične sodelavke: Marija Dolenc, Jana Hafner, Ana Anžel, Alenka Koren, Irena Orel-Pogačnik, Nataša Slavinec.

Peto, zadnjo knjigo smo pripravljali skoraj šest let. Število urednikov se je zmanjšalo. Upokojili sta se Marija Janežič (1982 – honorarno sodelovala še do oktobra 1984) in Marta Silvester (1988), Zvonka Leder-Mancini in Cvetana Tavzes sta bili dodeljeni v Terminološko komisijo (1985). Leta 1985 sta umrla člana glavnega uredniškega odbora akademik dr. Anton Bajec in dopisni član SAZU dr. Jakob Rigler. Za nadaljevanje Riglerjevega dela (skrb za pravopis, pravorečje, oblikoslovje in tonematiko) se je v sodelovanju s člani komisije za pravopis, pravorečje in tonematiko, ki je še posebej skrbela za kontinuiteto obdelave geselskih glav, usposobil Vladimir Nartnik (1986). Predsednik glavnega uredniškega odbora je postal akademik dr. Franc Jakopin (1985), v glavni uredniški odbor pa sta bili imenovani Marjeta Humar in Ivanka Šircelj-Žnidaršič (1991).

Poleg sestavljanja slovarskih člankov smo v tem času opravili še druga dela: pripravili smo štiri alfabetarije za dodatke k prvim štirim knjigam Slovarja, splošni dodatni alfabetarij za peto knjigo, pregledali gradivo in pripravili alfabetarij za dodatke A–Š. Na osnovi popisane gradiva za slovar, ki šteje okrog 6 milijonov kartotečnih listkov z okrog 300.000 iztočnicami, smo leta 1987 izdali Besedišče slovenskega jezika.¹¹

Oktober 1991 je izšla peta knjiga slovarja.¹² Tako je bilo končano več kot 40-letno delo slovenskih jezikoslovcev – jezikoslovcev več generacij: od tistih, rojenih ob koncu 19. stoletja do najmlajših, rojenih v petdesetih letih tega stoletja. Kljub dolgoletnemu delu, personalnim spremembam, generacijskim razlikam, različnim pogledom na jezik in kljub razvoju znanosti, seveda tudi jezikoslovja, smo si prizadevali izdelati sodoben in strokovno zanesljiv slovar, ki naj učinkuje kot enovito delo.

¹¹ Besedišče Slovenskega jezika, po kartoteki za slovar slovenskega knjižnega jezika zbrane besede, ki niso bile sprejete v Slovar slovenskega knjižnega jezika. – Interna objava Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Ljubljana, 1987 (v dveh knjigah: A–N, O–Ž) – Uredili: Milena Hajnšek-Holz, Marjeta Humar, Franc Jakopin; sestavile Ljudmila Bokal, Milena Hajnšek-Holz, Marjeta Humar, Zvonka Praznik.

¹² Slovar slovenskega knjižnega jezika. V, T–Ž in Dodatki A–Š, Ljubljana, SAZU, ZRC SAZU in Državna založba Slovenije, 1991, 1.056 str. – 16.038 gesel in 3.298 podgesel. – Glavni uredniški odbor: Ivanka Čermelič, strok. svetnik; Milena Hajnšek-Holz, strok. svetnik; Marjeta Humar, strok. svetnik; dr. Franc Jakopin, znanstv. svetnik, redni član SAZU (predsednik); Zvonka Leder-Mancini, strok. svetnik; Jakob Müller, strok. svetnik; Ivanka Šircelj-Žnidaršič, strok. svetnik – s komisijo za pravopis, pravorečje, oblikoslovje in intonacijo: Milena Hajnšek-Holz, strok. svetnik; dr. Franc Jakopin, znanstv. svetnik, redni član SAZU; dr. Tine Logar, univ. prof., redni član SAZU; Vladimir Nartnik, v. razisk. sodel.; Stane Suhadolnik, prof. – Uredniki: Martin Ahlin, v. strok. sodel.; Ljudmila Bokal, v. strok. sodel.; Ivanka Čermelič, strok. svetnik; Alenka Gložančev, v. strok. sodel.; Milena Hajnšek-Holz, strok. svetnik; Marjeta Humar, strok. svetnik; Janez Keber, v. strok. sodel.; Polona Kostonjevec, v. strok. sodel.; Borislava Košmrlj-Levačič, strok. svetnik; Branka Lazar, v. strok. sodel.; Jakob Müller, strok. svetnik; Zvonka Praznik, v. strok. sodel.; Jerica Snoj, v. strok. sodel.; Ivanka Šircelj-Žnidaršič, strok. svetnik; Nastja Vojnovič, v. strok. sodel. –

Strokovne in tehnične sodelavke: Ana Anžel, Jana Hafner, Karmen Nemeč, Lučka Uršič.

Zamisel, kako približati slovar čim večjemu številu uporabnikov, se je začela uresničevati leta 1992, ko je Ministrstvo za znanost in tehnologijo namenilo sredstva za zmogljivejši računalnik in bralnik slike. K delu smo pritegnili računalniškega strokovnjaka mag. Primoža Jakopina in v dveh letih prenesli slovar iz knjižne v računalniško obliko. Na tej osnovi je DZS založila Slovar slovenskega knjižnega jezika v eni knjigi, ki je izšel leta 1994.¹³

Na osnovi računalniške oblike Slovarja slovenskega knjižnega jezika je bil narejen Odzadnji slovar slovenskega jezika.¹⁴

Po gradivu, zbranem po izidu Besedišča slovenskega jezika, je bil leta 1994 za interno uporabo pripravljen dodatek. Na osnovi Besedišča in dodatka je bilo v letih 1995–98 sestavljeno Besedišče slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki.¹⁵

Z izdajo Slovarja slovenskega knjižnega jezika na disketah¹⁶ in na plošči CD-ROM¹⁷ je postal slovar dostopen vsem, ki pri svojem delu uporabljajo računalnik – tako doma kot tudi v svetu.

Petdeset let je dolga doba v življenju, še bolj pa pri delu za slovar. Pojavijo se lahko odlične zamisli, ki pa se iz subjektivnih in objektivnih vzrokov le delno uresničijo ali celo propadejo. Zgledovanje po tujih slovarjih prinese le delne rezultate, saj je potrebno slovensko stvarnost in slovenski jezik vrednotiti in obravnavati s slovenskega stališča. Z delom in ob delu so se oblikovale metode dela, zoreli pa so tudi ljudje, ki so s strokovno usposobljenostjo, z veliko delovno vmeno in odrekanjem lastnim ambicijam živeli za skupno stvar – Slovar slovenskega knjižnega jezika.

Slovarski kolektiv je skupaj z zunanjimi sodelavci, predvsem terminološkimi svetovalci, ki so navedeni v posameznih knjigah, štel okrog 200 članov.

Slovar slovenskega knjižnega jezika je bil v zavesti slovenske družbe ves čas prisoten. Zanj so se zavzemali jezikoslovci, pisatelji, prevajalci, strokovnjaki najrazličnejših strok; finančno ga je podpirala slovenska vlada oziroma Raziskovalna skupnost Slovenije, pozneje Ministrstvo za znanost in tehnologijo Republike

¹³ Slovar slovenskega knjižnega jezika, Ljubljana, SAZU, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, DZS, 1994, XLVI + 1714 str. – 93.152 gesel in 13.888 podgesel – Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša in avtorji. Prenos slovarja v računalniško obliko je bil opravljen s programom EVA mag. Primoža Jakopina.

¹⁴ Milena Hajnšek-Holz in Primož Jakopin, Odzadnji slovar slovenskega jezika po Slovarju slovenskega knjižnega jezika, Ljubljana, Znanstvenoraziskovalni center SAZU in SAZU, 1996, X + 851 str.

¹⁵ Besedišče slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki, Ljubljana, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 1998, 1009 str. – Uredila Ivanka Šircelj-Žnidaršič. Oblikoslovna obdelava: Ivanka Šircelj-Žnidaršič, Milena Hajnšek-Holz, Polona Kostanjevec, Marjeta Humar, Andreja Žele; pri posameznih rešitvah so sodelovali Janez Keber, Maja Košmrlj-Levačič, Vladimir Nartnik. Strojno generiranje podatkov Primož Jakopin. Statistični podatki v tabelah Milena Hajnšek-Holz in Primož Jakopin.

¹⁶ Slovar slovenskega knjižnega jezika, elektronska izdaja na disketah, Ljubljana, DZS, 1997. – Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša in avtorji.

¹⁷ Slovar slovenskega knjižnega jezika z Odzadnjim slovarjem slovenskega jezika in Besediščem slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki, elektronska izdaja na plošči CD-ROM, Ljubljana, DZS, 1998. – Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša in avtorji.

Slovenije, kakor tudi Kulturna skupnost Slovenije oziroma Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije. Avtorji slovarja so dobili leta 1993 visoko državno priznanje. Predsednik Republike Slovenije Milan Kučan je ob podelitvi odlikovanj predstavnikom slovarskega kolektiva, in sicer akademiku dr. Francu Jakopinu, Mileni Hajnšek-Holz in Mariji Janežič, izrazil priznanje in zahvalo vsem sodelujočim in poudaril pomen Slovarja slovenskega knjižnega jezika za slovensko kulturo, še zlasti za slovensko samobitnost.

Izid Slovarja slovenskega knjižnega jezika je pomenil izpolnitev dolgoletnih prizadevanj jezikoslovcev – pionirsko delo slovenskih slovaropiscev – in uresničeno pričakovanje vseh, ki so želeli kodifikacijo slovenskega jezika v slovarju. Slovar slovenskega knjižnega jezika ni samo slovar v ožjem pomenu, ampak je pričevanje o našem jeziku, delu in mišljenju, skratka knjiga o našem življenju v 20. stoletju.

Viri in literatura

1. *Letopis SAZU 1–47*, Ljubljana 1943–1995.
2. *Biografije in bibliografije znanstvenih in strokovnih sodelavcev Slovenske akademije znanosti in umetnosti*, Ljubljana 1976.
3. *Biografije in bibliografije raziskovalcev Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU*, Ljubljana 1988.
4. *Biografije in bibliografije raziskovalcev Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU*, Ljubljana 1998.
5. Arhiv Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša.
6. Zapisniki sej redakcijskega odbora slovarja sodobnega knjižnega jezika.